

Κάτσε καλά γιατί θα γίνεις ...τραγούδι

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

Μια φορά κι έναν καιρό... σε μια εποχή που ζει πια μέσα από παλιές ασπρόμαυρες φωτογραφίες ή απ' τις διηγήσεις και τις μνήμες των παππούδων μας, κάποιοι σπουδαίοι ...άσημοι, με αγνή και αληθινή ποίηση στην ψυχή τους, σκάρωναν δίστιχα και τραγούδια. Η μουσική τους, χωρίς ταμπέλες, χωρίς δικαιώματα πνευματικά, χωρίς ούτε τόση δα ματαιοδοξία στο γράψιμό της, έχει διαβεί και κνισαριστεί ανά τους αιώνες, μένοντας ως τα σήμερα, ως το "καλό που επέλεξε η ιστορία" για εμάς... Αυτή ήταν και είναι η μουσική του ανώνυμου λαϊκού ποιητή. Στο όνομά του αγκαλιάζει ολόκληρες γενιές ανθρώπων που έφτιαξαν, επεξεργάστηκαν, πρόσθεσαν και αφαίρεσαν, ομόρφυναν και ένιωσαν στην ψυχή τους αυτά τα αιώνια τραγούδια και μας τα παρέδωσαν με το αποτύπωμα, με τη αξία και με την ενέργεια μιας προσευχής...Πίσω από οποιοδήποτε νοσταλγικό ή ρομαντικό συναίσθημα μπορεί να γεννιέται πλέον στις ψυχές μας, ακούγοντάς τα σήμερα και πέραν από οποιαδήποτε πραγματική αξία που μπορούμε να αντλήσουμε απ' αυτά για να "σταθούμε καλύτερα στα πόδια μας" και να προσδιορίσουμε την ταυτότητά μας στο σήμερα, τα τραγούδια αυτά είχαν, μεταξύ άλλων (κι ίσως, πριν απ' όλα) μια πέρα για πέρα πρακτική και χρηστική αξία την εποχή που δημιουργήθηκαν. Ένα αξιοσημείωτο γεγονός που θα συνέβαινε σε ένα χωριό, όπως ένα έγκλημα, ένας απρόοπτος θάνατος ή μια σκανδαλώδης ιστορία για τα ήθη της εποχής, ο λαϊκός ποιητής την μετέτρεπε σε τραγούδι, με την ίδια λογική που ο δημοσιογράφος καταγράφει σήμερα ένα σημαντικό γεγονός και το διαδίδει. Όταν μαζεύονταν ο κόσμος στα μεγάλα πανηγύρια, όπου πολλά χωριά μαζί έπαιρναν

μέρος με τις ορχήστρες και τα χορευτικά τους, καθένα χωριό, παίζοντας τα δικά του τραγούδια, πληροφορούσε τα υπόλοιπα χωριά για τις αξιοσημείωτες ιστορίες του τόπου του... και κάπως έτσι το νέο διαδιδόταν από τόπο σε τόπο αλλά και από γενιά σε γενιά..., μα όχι πλέον απλώς σαν είδηση, αλλά με την αγνή και αληθινή ευαισθησία μιας καλλιτεχνικής έκφρασης που ήταν ζήτημα ζωής να βρίσκει τρόπο να εκτονώνεται... Καλλιτεχνία ακόμα και στην είδηση! Δεν είναι εντυπωσιακό;

Αυτός ο τρόπος καταγραφής της ιστορίας είχε και μια άλλη χαριτωμένη πτυχή τότε. Όταν οι μεγαλύτεροι, οι γιαγιάδες κι οι παππούδες ή οι γονείς ήθελαν να συνεφέρουν τα ...“άμυαλα” εγγόνια και παιδιά τους, που “παρασυρμένα” από το πάθος της νιότης ήθελαν να δοκιμάζουν τα πάντα, χρησιμοποιούσαν κάτι τέτοια τραγούδια ως φόβητρο και τους έλεγαν... “κάτσε καλά γιατί θα γίνεις τραγούδι...”... Θα κάνουν στίχους δηλαδή τα παθήματά σου και θα γίνεις ρεζίλι σε όλο το χωριό και τα περίχωρα...

Μερικές τέτοιες ιστορίες σκανδαλώδεις, εγκληματικές, περίεργες, μα πέρα για πέρα αληθινές της εποχής, έψαξα, σιγοτραγουδώντας τον σκοπό τους ,και σας τις χαρίζω...

ΜΙΑ ΣΥΝΝΕΦΙΑΣΜΕΝΗ ΜΕΡΑ

Το τραγούδι περιγράφει ένα τραγικό περιστατικό που φέρεται να συνέβη μάλλον στην Κωνσταντινούπολη. Βέβαια πολλές περιοχές έχουν τραγουδήσει παραλλαγές του τραγουδιού και έχουν ισχυριστεί ότι το περιστατικό αυτό συνέβη στον τόπο τους. Μάλιστα σε κάποιες από αυτές τις παραλλαγές, συναντάμε τα ονόματα της ιστορίας παραλλαγμένα και προσαρμοσμένα σε δικά τους παρόμοια γεγονότα. Ωστόσο, η επικρατέστερη θέση θέλει ως τόπο του τραγουδιού την Κωνσταντινούπολη. Η ιστορία είναι η εξής: Δύο παιδιά, ο Νίκος ο γιος του Αθηνόδωρου μαζί με ένα παλικάρι αρμενικής καταγωγής, μπήκαν σε μια βάρκα, για μια βόλτα στη θάλασσα. Όσο βρίσκονταν μεσοπέλαγα, μια δυνατή φουρτούνα τους χτύπησε και αναποδογύρισε τη βάρκα τους, με αποτέλεσμα τα παιδιά να πνιγούν και να μην μπορέσει κανείς να βρει τα άψυχα κορμιά τους. Κι ενώ ο πατέρας του Νίκου ο Αθηνόδωρος φωνάζει και αγωνιά για να βρεθεί το παιδί του ζωντανό και τάζει εκατό λίρες σε όποιον το βρει, ο ανώνυμος λαός, σαν ο πάλαι ποτέ αρχαίος τραγικός χορός, μονολογά και αποκρίνεται στο τέλος με μια γλυκιά ποιητική μελαγχολία και σα να κουνά συγκαταβατικά το κεφάλι στη ματαιότητα: «Θάλασσα δε θελ’ παράδες, θάλασσα δε θελ’ φλουριά/ θάλασσα θέλει τον Νίκο να τον έχει συντροφιά». Η τραγική ειρωνία υπάρχει ήδη από τους πρώτους στίχους, όταν ο ποιητής συστήνει τα δυο παιδιά: ο ένας ο γιός του Αθηνόδωρου, ο “έχων όνομα και φήμη” κι ο άλλος το ανώνυμο αρμενάκι... Μα για τον θάνατο όλοι είναι ίσοι... Και ‘κείνο το “μόν’ το Νίκο μου να βγάλτε” πόσο αριστοτεχνικά φανερώνει

τη δική του ...”ειρωνεία”...

Η παραλλαγή που ακολουθεί προέρχεται από την Ανατολική Θράκη, όπου, σύμφωνα με την παράδοση, συνηθιζόταν να τραγουδιέται, μεταξύ άλλων, και σε κηδείες ως μοιρολόι.

ΣΤΙΧΟΙ (παραλλαγή της Ανατολικής Θράκης):

Μια συννεφιασμένη μέρα και μια σκοτεινή βραδιά
βάρκα γύρισ’ άνω κάτω και πνιγήκαν δυο παιδιά
Το ‘να ήτανε ο Νίκος τ’ Αθηνόδωρου ο γιος
τ’ άλλο ήταν αρμενάκι μες στην πόλη ξακουστός
Αθηνόδωρος φωνάζει τάζει λίρες εκατό-
μον’ το Νίκο μου να βγάλτε ζωντανό απ’ το γιαλό
Θάλασσα δε θέλει παράδες, θάλασσα δε θελ’ φλουριά

Θάλασσα θέλει το Νίκο να τον έχει συντροφιά

ΤΟΥ ΜΑΒΗ ΑΦΕΝΤΗ

Μια ακόμη τραγική ιστορία μας περιγράφει το επόμενο τραγούδι της Ανατολικής Θράκης. Είναι η ιστορία του Μαβή Αφέντη. Ένα από τα πιο συνήθη φαινόμενα της εποχής εκείνης που τροφοδότησε τα δημοτικά τραγούδια ήταν η ληστεία. Συχνά ο λαϊκός ποιητής μιλούσε για τις ληστρικές επιθέσεις και τον αντίκτυπο που είχαν στις κοινωνίες της εποχής. Ο ρόλος των ληστών, αν και αμφισβητούμενος, ήταν περίπου ως ρόλος προστάτη των φτωχών. Απελπισμένοι από την ανέχεια, οι ληστές έκλεβαν μόνο τους πλούσιους τσιφλικάδες, ενώ τους φτωχούς όχι μόνο δεν τους πείραζαν αλλά πολλές φορές τους προστάτευαν και τους βοηθούσαν, δίνοντας του χρήματα από τη λεία τους. Η κλοπή όμως δεν τους έφτανε, αλλά πολύ συχνά έφταναν ακόμα και στο σημείο να σκοτώνουν τον πλούσιο άρχοντα που έπεφτε θύμα των επιθέσεών τους. Ένα τέτοιο θύμα υπήρξε ο αφέντης Μαβής, ο οποίος ζούσε μαζί με την ψυχοκόρη του τη Νερατζούλα. Μια νύχτα λοιπόν, τα σκυλιά έξω από το σπίτι του Μαβή άρχισαν να ουρλιάζουν. Ο Μαβής αναστατωμένος, φωνάζει στη Νερατζούλα να δει τι γίνεται....Η συνέχεια ζωντανή στους στίχους....:

ΣΤΙΧΟΙ:

Έβγα κόρη μ' κι αφουγκράσου τι αλυχτούν τα σκλιά
μη να ήρθαν προξεντάδες για 'σένα νερατζιά
Έβγα ν' έβγα Μαβή μ' αφέντη μ', τρεις φίλοι σε ζητούν
στο χαγιάτι καρτερούνε δύο λόγια να σου πουν
Τέτοια ώρα μες στη νύχτα, φίλοι δεν έρχουντι
μα σαν είνι φουκαράδες ας ορίσουνε
Καλώς ήρθατε μπρε ξένοι, τι γυρεύετε
μη πεινάτε, μη διψάτε, μην κρυώνετε;
Δεν πεινάμε, δε διψάμε, δεν κρυώνουμε
Τα φλουριά σου, τα χρυσά σου ή σε σκοτώνουμε
Τα ρουβόλια τους 'τοιμάζουν, τα μαχαίρια τους
όλη νύχτα τουν παιδεύουν κι τον τυραγνούν
Έλα, έλα νερατζούλα, δωσ' τους τα φλουριά
να γλυτώσω τη ζωή μου που 'ναι πιο γλυκιά

ΒΑΣΙΛΚΟΥΔΑ

Μια πιο πικάντικη ιστορία των αρχών του 20ου αιώνα σχετίζεται με τα ήθη της εποχής και τον τρόπο που στιγματίζε η τοπική κοινωνία ο,τιδήποτε αποτελούσε σκάνδαλο για τα ηθικά μέτρα της και αντικείμενο της κριτικής της. Στο τραγούδι της Δυτικής Θράκης «Βασιλκούδα», ο λαϊκός ποιητής περιγράφει τη ζωή του Γιάννη Μαντά ή Μαντούδη, του Δημάρχου του χωριού “Μεταξάδες” κατά την περίοδο 1920-1923. Ο Δήμαρχος σκανδάλισε την κοινωνία του χωριού, αφού, έχοντας ήδη παντρευτεί και χωρίσει τρεις φορές κατά το παρελθόν, αποφασίζει να πάρει και τέταρτη γυναίκα, την Βασιλκούδα. Όπως ήταν ευνόητο, η Εκκλησία, η οποία επιτρέπει το πολύ τρεις γάμους, δεν νομιμοποίησε ποτέ το σμίξιμο του Δημάρχου με τη Βασιλκούδα, με αποτέλεσμα η συμβίωσή τους να γίνει αντικείμενο έντονης κριτικής από την τοπική κοινωνία.

ΣΤΙΧΟΙ:

Στου Τουκμάκι* τσ' Μεταξάδης Γιάννης Δήμαρχους
Γιάννης έχει τρεις γυναίκες κι άλληνη αγαπάει
Θα χουρίσει τη Θουδώρα θα παρ' τη Βασιλκή
Μάνα της την ορμηνεύει την παρακαλεί
Μη τουν πάρ' ς πιδί μ' του Γιάννη
αυτούν τουν μασκαρά (ή «τουν Γιανν' του χουβαρντά»)
Γω του Γιάννη σα δεν πάρου δεν παντρεύουμι
Γιάννης είν' μανά μ' σαρμπέζης** είναι Δήμαρχους

Σημειώσεις

* **Τοκμάκιοϊ**= η ονομασία του χωριού Μεταξάδες, επί τουρκοκρατίας., όταν ήταν ακόμα Δήμος, περιλαμβάνοντας τους οικισμούς Παλιούρι, Αβδέλα, Αλεποχώρι και Κόρυμβο

** **σαρμπέζης**= όμορφος, λεβέντης (τουρκ.)

(Η φωτογραφία είναι του Δημάρχου και της Βασιλκούδας, αληθινή...)

ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ

Ένα ακόμη τραγούδι που σχετίζεται με τα αυστηρά ήθη της εποχής των αρχών κυρίως του 19ου αιώνα είναι το τραγούδι της Ελένης από την Ρόδο. Παρόμοιο περιστατικό με αναφορά σε διαφορετικά ονόματα της πρωταγωνίστριας του τραγουδιού, συναντάμε και σε άλλες περιοχές, γεγονός που σημαίνει ότι, επειδή το βασικό θέμα της ιστορίας του τραγουδιού συμφωνεί με τον κοινό ηθικό κώδικα, ο λαός προσάρμοζε το ίδιο τραγούδι σε παρόμοια περιστατικά του τόπου του. Στην παραλλαγή αυτή από τη Νότια Ρόδο, η πρωταγωνίστριά μας είναι ένα νέο κορίτσι, η Ελένη που άρχισε να έχει συνήθειες απρεπείς για την εποχή, να ντύνεται ευρωπαϊκά, να συχνάζει σε καφεενία, ακόμα και να καπνίζει ναργιλέ. Δυο φίλοι του αδερφού της, του Βαγγέλη, του μεταφέρουν τα καμώματά της κι εκείνος για να περισώσει την τιμή της οικογένειάς του, την σκοτώνει. ... Ένας φόνος που για την εποχή ήταν απόλυτα δικαιολογημένος και συχνά επιβεβλημένος, καθ' ότι η προσβολή της τιμής, κατ' έθος, απαιτούσε αίμα για να αποκατασταθεί.

ΣΤΙΧΟΙ:

Μάθετε τα νέα στης Κρήτης τα χωριά που 'βαλεν η Ελένη ρούχα ευρωπαϊκά

*Με τον 'γαπητικόν της πάει στον καφενέ, τον καφετζήν διατάσσε: καφέ και ναργελέ
Δυο φίλοι τ' αδερφού της την εγνωρίσανε, πηγαίνουν στον Βαγγέλη, την
'μολογήσανε*

*Τι κάθεσαι Βαγγέλη και 'εν πας στον καφενέ, να δεις την αδερφή σου που πίνει
ναργελέ;*

*Σηκώνετ' ο Βαγγέλης και πάει στον καφενέ, βλέπει την αδερφήν του να πίνει
ναργελέ*

*Κρίμας σε σε Ελένη, κρίμας στο μπόι σου κι εντρόπιασες κι εμένα κι όλον το σόι
σου*

*Μιαν κουμπουριάν της παίζει στη δεξιά πλευρά και σκίσαν τα συκώτια κι όλα τα
σωτικά*

*Τι σου 'καμα Βαγγέλη και με σκοτώσετε, στου καφενέ την πόρτα και με ξαπλώσετε;
Κάτω στην κρύα βρύση θέλω το μνήμα μου κι οι φίλοι τ' αερφού μου να 'χουν το
κρίμα μου*

Όταν την επερνούσαν από τον καφενέ, εσπούσαν τα ποτήρια και χύνανε καφέ

*Όταν την επερνούσαν από τα μαγαζιά, Τούρκοι, Ρωμιοί εκλάφταν τα μαύρα της
μαλλιά*

Όταν την κατεβάσαν στην Άγια Φωτεινή, έρριξεν η μαμά της μίαν ψιλή φωνή»

ΤΗΣ ΣΟΥΣΑΣ

Το τραγούδι αυτό ανήκει στην ίδια θεματική ενότητα με τα τραγούδια «Της οβραιπούλας» και «Κάτω στη Ρόδο» που θα δούμε στη συνέχεια. Αναφέρεται στο σκάνδαλο των σχέσεων και των γάμων μεταξύ αλλοθρήσκων. Γενικότερα για ζητήματα που είχαν σχέση με τους κώδικες ηθικής τάξης και της τιμής, οι άνθρωποι της εποχής και ειδικά σε περιοχές όπως η Κρήτη ή η Πελοπόννησος, ήταν ιδιαίτερα ευαίσθητοι. Πόσο μάλλον όταν επρόκειτο για περιπτώσεις που μια χριστιανή αγαπούσε έναν μουσουλμάνο, όπως στο τραγούδι αυτό της Σούσας, ή ένας Εβραίος αγαπούσε μια χριστιανή, όπως στο γνωστό τραγούδι της Οβραιπούλας. Τέτοια γεγονότα υπήρξαν πολλά στον Ελλαδικό χώρο και ο λαϊκός ποιητής δεν έχανε ευκαιρία είτε να φτιάχνει τραγούδια είτε να παραλλάσσει τους στίχους και τη μουσική από ήδη υπάρχοντα και να τα προσαρμόζει στα δεδομένα καθεμιάς τοπικής ιστορίας.

Οι παραλλαγές διαφέρουν συνήθως ως προς το τέλος της ιστορίας, το οποίο, ανάλογα με τις τοπικές σχέσεις των δύο κοινοτήτων (χριστιανών - εβραίων, ρωμιών - τούρκων κ.ο.κ.) είναι αίσιο ή ατυχές. Σε μερικές περιπτώσεις, αναφέρονται και κάποια ονόματα, πιθανόν πραγματικά, από τους ελάχιστους μικτούς γάμους που φαίνεται ότι έγιναν: «*Καμιά Ρουμιά δεν τούρκεψε, καμιά δεν το κάνει, Χατζούδα Δέσπω τούρκεψε και πήρε Τούρκον άντρα*» ακούμε, για παράδειγμα, στο τραγούδι της Θράκης «*Είν' το Σουφλί τρανό χωριό*».

Έτσι και το τραγούδι της Σούσας θα το βρούμε σε πάμπολλες παραλλαγές σε όλη της Ελλάδα, στις οποίες οι ντόπιοι διεκδικούν την καταγωγή της Σούσας: άλλοτε είναι της Κρήτης το καμάρι, άλλοτε της Λακωνιάς καμάρι, άλλοτε της Προύσας, της Πόλης ή της Σμύρνης. Η επικρατέστερη εκδοχή θέλει η Σούσα να είναι από την Κρήτη και το περιστατικό να διαδραματίζεται στη Χώρα, δηλαδή στο Ηράκλειο. Η πρώτη γραπτή αναφορά του τραγουδιού χρονολογείται στα 1679. Η Σούσα, η νέα και όμορφη κοπέλα είναι ερωτευμένη με τον Σερίφ-Μπεή, τον τούρκο κι έχουν έρωτα κρυφό. Όταν το μαθαίνει ο αγαπημένος αδερφός της, που βρίσκεται στα ξένα, επιστρέφει για να αποκαταστήσει την τιμή της οικογένειας...

Η παραλλαγή που ακολουθεί προέρχεται από την Ανατολική Θράκη

ΣΤΙΧΟΙ:

Είκοσι πέντε του Μαρτιού π' ανθίζει το ζουμπούλι
Ν' ακούσατε τι θα σας πω, της Σούσας το τραγούδι
Η Σούσα ήταν όμορφη, της Χώρας το καμάρι
Κι αγάπα τον Σερίφ Μπέη το τουρκοπαλληκάρι
Ένα πρωί καθότανε χρυσό μαντήλ' κεντούσε
Τον αδερφό της έκλαιγε και τον μοιριολογούσε
Κι η μάνα της την ρώτησε κι την παρηγορούσε
- Τι έχεις Σούσα μου μικρή κι είσαι βαλαντωμένη
κλαμένα τα ματάκια σου και πολυπικραμένη;
- Όνειρο είδα, μάνα μου, πικρό φαρμακωμένο
πως ήταν τ' αδερφάκι μου στο αίμα βουτηγμένο
- Όνειρο ήταν Σούσα μου, όνειρο θα περάσει
κι εσένα τ' αδερφάκι σου στα ξένα στα γεράσει.
Κοντά στα ξημερώματα που πετεινοί λαλούσαν
ξένος εμπήκε στην αυλή την πόρτα της βροντούσε
- Άνοιξε Σούσα, άνοιξε εγώ είμαι, ο αδερφός σου
από τα ξένα γύρισα, να σε καλοπαντρέψω
Χρυσό ποτήρι έπαιρνε, κρασί να τον κεράσει
- Δεν θέλω Σούσα μου κρασί δεν είμαι διψασμένος
Μον' είμαι απ' τον Σερίφ-Μπεή, βαριά βαλαντωμένος
Απ' τα μαλλιά την άρπαξε και σαν αρνί την σφάζει
- Κι ας έρθει κι ο Σερίφ Μπέης αν είναι παλληκάρι
για να στολίσ' το μνήμα σου όλο μαργαριτάρι
και πάνω από την κεφαλή μια μαρμαρένια βρύση
όποιος έχει αγάπη στην καρδιά να πει νερό να σβήσει

ΤΗΣ ΟΒΡΑΙΟΠΟΥΛΑΣ

Το τραγούδι της Οβραιπούλας, όπως αναγράφεται στη συνέχεια, αποτελεί μια παραλλαγή Απολλωνιάδος και Προύσης σε μουσική καταγραφή του Γ. Παχτίκου.

ΣΤΙΧΟΙ:

Ένα Σαββάτο βράδυ, μια Κυριακή πρωί
Βγήκα να σεργιανήσω, μες στην Οβραϊκή

Βλέπω μια Εβραιοπούλα, όπου χτενίζετο
Και μ' αργυρό καθρέφτη εφακιολίζετο
Γυρίζω τριγυρίζω να της το πω στ' αυτί
- Μωρή Εβραιοπούλα να γένεις Χριστιανή
Να λούεσαι Σαββάτο, ν' αλλάζεις Κεριακή
Και να μεταλαβαίνεις Χριστούγεννα, Λαμπρή
- Στασ' να το πω στη μάνα μ' να διω τι θα με πει
- Μάνα, Ρωμιός με θέλει να γένω Χριστιανή
- Κάλλιο 'χω θυγατέρα μου σε τούρκικο σπαθί
παρά Ρωμιό να πάρεις, να γένεις Χριστιανή
- Καρτέρα με Ρωμιέ μου να πα' να στολιστώ
να βάλω τα χρυσά μου, να σε στεφανωθώ

ΚΑΤΩ ΣΤΗ ΡΟΔΟ ΣΤΟ ΡΟΔΟΝΗΣΙ

Το τραγούδι αυτό, που επίσης συναντάμε σε διάφορες παραλλαγές σε όλη την Ελλάδα (και με δημοφιλείς τις παραλλαγές με τίτλο: "Κάτω στη Ρόδο, τη Ροδοπούλα), ανήκει στην ίδια θεματική ενότητα με τα προηγούμενα τραγούδια, ωστόσο διαφέρει ως προς ένα σημείο. Στο τραγούδι αυτό, η πρωταγωνίστριά μας, που είναι ελληνίδα, σεβόμενη τα ήθη της εποχής και την πίστη της, αρνείται να πάρει ως άντρα της έναν Τούρκο, παρότι -κι εδώ είναι το παράδοξο της ιστορίας- η ίδια της η μάνα την προτρέπει, με το σκεπτικό ότι επειδή είναι πλούσιος, κοντά του θα ευτυχίσει: «Πάρτονε κόρη μου τον Τούρκο γι' άντρα θα σε φορέσει παπούτσια μαύρα» ακούγεται σε μια παραλλαγή του τραγουδιού που βρέθηκε καταγεγραμμένη από τον Νικόλαο Φαρδύ στην Σαμοθράκη, κατά τον 19ο αι.

Ακολουθούν δύο παραλλαγές: η πρώτη βρέθηκε καταγεγραμμένη από τον Νικόλαο Φαρδύ στην Σαμοθράκη, κατά τον 19ο αι (Κάτω στη Ρόδο στο Ροδονήσι) και η δεύτερη προέρχεται από τη Νότια Ρόδο (Κάτω στη Ρόδο, τη Ροδοπούλα)

ΣΤΙΧΟΙ:

Α'

Κάτω στη Ρόδο, στο Ροδονήσι, Τούρκος εβγήκε να κυνηγήσει
Δεν κυνηγάει λαγούς και 'λάφια, μον' κυνηγάει τα μαύρα μάτια
«Μαύρα μου μάτια κόκκινα χείλη, έβγα πουλάκι μου στο παναθύρι
Να δεις τον ήλιο και το φεγγάρι, να δεις το νέο που θα σε πάρει»
Η σκύλα η μάνα της τον Τούρκο θέλει και καθημέρα τον προξενεύει
«Πάρτονε κόρη μου τον Τούρκο γι' άντρα, να σε φορέσει παπούτσια μαύρα

Πάρτονε κόρη μου κι έχει βαπόρι, θα σε πηγαίνει Σμύρνη και Πόλη»
«Δεν τόνε θέλω δεν τόνε παίρνω, πέρδικα γίνουμαι στα όρη φεύγω»
Η κόρη φεύγει δεν τόνε θέλει, τα μάτια παίρνει στα όρη φεύγει.

Β΄

Κάτω στη Ρόδο, στη Ροδοπούλα, Τούρκος αγάπησε μια Ρωμιοπούλα
κι η Ρωμιοπούλα δεν τονε θέλει, κι η σκύλα η μάνα της την προξενεύγει:
– Πάρ’ τονε, κόρη μου, τον Τούρκο άντρα, να σε γεμίσει φλουριά και χάντρα.
– Δεν τονε θέλω, δεν τον επαίρνω, πέρδικα γίνουμαι στα όρη βγαίνω
– Πάρ’ τονε κόρη μου, κι έχει παπόρι και θα σε παίρνει Σμύρνη και Πόλη
– Δεν τονε θέλω, δεν τονε παίρνω, παπίτσα γίνουμε, στη λίμνη μπαίνω
– Πάρ’ τονε κόρη μου κι έχει καΐκι, θα σε πηγαίνει στη Σαλονίκη
Πάρ’ τονε κόρη μου κι ειν’ για καλό σου
– Χτύπα τον, μάνα μου, στο καύκαλό σου
– Πάρ’ τονε κόρη μου τον Τούρκο άντρα και θα σε παίρνει στην Αλεξάντρα
– Δεν τονε θέλω, δεν τον επαίρνω πέρδικα γίνουμαι, στα όρη βγαίνω.

ΑΡΧΟΝΤΟΓΙΟΣ ΠΑΝΤΡΕΥΕΤΑΙ (ή ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΟΥΛΑΣ)

Το τραγούδι απηχεί τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπιζαν τα πρώτα χρόνια της μικρασιατικής προσφυγιάς του Έλληνες της Μ. Ασίας, τους οποίους συχνά στον κυρίως ελλαδικό χώρο, τους χαρακτήριζαν υποτιμητικά ως «τουρκόσπορους». Βασίζεται σε ένα πολύ παλαιότερο τραγούδι για μια “ορφανούλα” που δεν την ήθελε για νύφη η πεθερά της, γι’ αυτό και τη δηλητηρίασε, μαγειρεύοντάς της τα κεφάλια τριών φιδιών: της όχεντρας, της γαλιάς και της μονομερίδας. Στην μεταγενέστερη παραλλαγή της Προσφυγούλας, η πεθερά της δίνει φίδια, αντί για χέλια.

Ακολουθεί η παραλλαγή της Δυτικής Θράκης.

ΣΤΙΧΟΙ:

Αρχόντου γιος παντρεύεται και παίρνει προσφυγούλα
Η μάνα του σαν τ’ άκουσε πολύ της κακοφάνη
πιάνει δυο φίδια ζωντανά, τα ξεροτηγανίζει
Έλα νυφούλα μου να φας ψάρια τηγανισμένα
Και με την πρώτη πιρουνιά η κόρη φαμακώθη
Δω’ μ’ πεθερά μ’ λίγο νερό τ’ αχείλι μ’ φαμακώθη
Εδώ νερό δεν έχουμε, ούτε κρασί πουλιέται...

Η ΜΑΤΕΪΝΙΑ

Το τραγούδι αυτό είναι αφιερωμένο στη Ματέινια, που είναι υποκοριστικό του ονόματος Μαλαματέινια. Ο λαϊκός ποιητής στιγματίζει εδώ με σκωπτικό τρόπο την ιστορία μιας δωδεκάχρονης, της Ματέινιας, που φαίνεται πως «πλανεύθηκε» νωρίς από τον έρωτα και έγινε, από κορίτσι, μάνα. Είναι τραγούδι της Ανατολικής Θράκης που χορεύεται σε καρσιλαμά και συνηθίζεται να τραγουδιέται κατά την περίοδο των Αποκρεών, ως σκωπτικό τραγούδι.

ΣΤΙΧΟΙ:

*Η Ματέινια τρώει ψάρι, πίνει και γλυκό κρασί
Για να κατεβάσει γάλα να βυζάξει το παιδί
Δώδεκα χρονώ Ματέινια που το βρήκες το παιδί και γυρίζεις
και το δείχνεις και δεν το 'χεις για ντροπή;
Σώπα 'συ μικρή μου κόρη, μη μου παραπονευθείς
Είσαι νέα και ωραία και θα καλοπαντρευτείς*

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΑΛΠΑΖΑΝΟΥ

Ένα από τα πιο αξιοκατάκριτα στις μικρές κοινωνίες των χωριών γεγονότα ήταν επίσης να κλεφτούν δυο νέοι άνθρωποι που αγαπιούνται..., να επιλέξουν να ζήσουν δηλαδή χωρίς τις ευλογίες των γονιών τους. Ένα τέτοιο περιστατικό συνέβη στην Θράκη με την Κατερίνα την Καλπαζάνου, όπου «καλαπαζάνω» στην τοπική ιδιόλεκτο σημαίνει τεμπέλα. Η Κατερίνα λοιπόν πήγε μια μέρα στου Κούκου το ρουμάνι -το βουνό δηλαδή- για να μαζέψει δήθεν ρέτσαλα -δηλαδή προσανάματα. Αντί γι' αυτό όμως εκεί, την περίμενε ο καλός της ο Θανάσης για να την κλέψει και να φύγουνε μαζί για την Ιντιρέ, δηλαδή την Ανδριανούπολη.

ΣΤΙΧΟΙ:

*Στ' Κούκου του ρ'μαν' πααίνει, Ρέτσαλα παίν' να μάσει, Κατιρίνα μου,
Ρέτσαλα παίν' να μάσει, Καλαπαζάνου μου
Να κι Θανάης την καρτηράει, νερ μες του βυθού του ρέμα
Θανάης την καμει με του μάτ'Κατιρίν' με του κιφάλ'
Άιντι Θανάσ' να φύγουμι, νερ στην Ιντιρέ να πάμι*

Το μεγαλύτερο κομμάτι των τραγουδιών που περιγράφουν γεγονότα από την καθημερινότητα των ανθρώπων της εποχής περιλαμβάνει τραγούδια με ιστορίες από άγρια εγκλήματα. Τα δύο τραγούδια της Θράκης που ακολουθούν περιγράφουν τέτοιες ιστορίες.

Το πρώτο αφορά στην ιστορία ενός παλικάριού, του Δημήτρη Καραμπελιώτη που

σκοτώθηκε από έναν Αρβανίτη

ΤΟΥΝ ΔΗΜΗΤΡΟ ΤΟΥΝ ΒΑΡΕΣΑΝ

ΣΤΙΧΟΙ:

*Του Δημητρώ τουν βάρεσαν ανάμεσα στα στήθια
Γέμ'σι του στόμα τ' αίματα, τ' αχείλι του φαρμάκι
Γλωσσίτσα του βιλβίλιαξι σαν του χιλιδουνάκι
Χυθήκαν τα δοντάκια του σαν του λιανό του ρύζι
Μαύρα πουλιά τουν έτρουγαν, άσπρα τουν λουγυρνούσαν
Κι ένα πουλί καλό πουλί ψηλά χαμ'λά πιτάζει
Μαύρο χαμπέρι έφερε στη δόλια του τη μάνα*

ΚΑΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΣΠΡΗ ΠΕΤΡΑ

Το δεύτερο αναφέρεται στη δολοφονία από τους Τούρκους του Γιαννάκη του μοναχογιού. Το τραγούδι αυτό ωστόσο ανήκει περισσότερο στην ευρύτερη κατηγορία των ακριτικών τραγουδιών, που η ιστορία τους ανάγεται σε βάθος χρόνου, ώστε η πραγματικότητα να συγχέεται συχνά με το μύθο. Ο Γιάννης, όπως ο Κωνσταντίνος ή Διγενής είναι συνήθη ονόματα στα Ακρτικά τραγούδια, την απαρχή δηλαδή των δημοτικών τραγουδιών μας. Το όνομα “Γιάννης” των ακριτικών τραγουδιών προέρχεται από το Ιγιαννής που όπως σημειώνει και ο Ν. Πολίτης είναι παραφθορά του “Διγενής”. Σε άλλη παραλλαγή του ίδιου τραγουδιού, που ο διασώζει ο Ν. Πολίτης, φέρεται ο Γιάννος να είναι ο γιος του Ακρίτα Ανδρόνικου που πολέμησε ηρωικά στην τελευταία του μάχη επτά χιλιάδες εχθρούς, απ’ τους οποίους μόνο ο ένας γλύτωσε, αυτός που τον σκότωσε με σαΐτιά στην καρδιά.

Ακολουθούν δύο παραλλαγές. Η παραλλαγή που προέρχεται από τη Θράκη και εκείνη που διασώζει ο Ν. Πολίτης, όπου αναδεικνύεται εντονότερα η ακριτική καταγωγή του τραγουδιού

ΣΤΙΧΟΙ:

Α’

*Κάτου στην άσπρη πέτρα, στου κρύου νιρό
βαρέσαν του Γιαννάκη, το μοναχογιό
Τούρκοι τουν ιβαρέσαν κι Ρουμιοί τουν κλαιν
Και μιαν αρχοντοπούλα, τουν μοιρολουγεί*

Β'

Κάτου στην άσπρη πέτρα και στο κρύο νερό,
εκεί κείτεται ο Γιάννος, τ' Ανδρόνικου ο γιος,
κομμένος και σφαμμένος κι ανεγνώριστος.
Το αίμα του σα βρύση χύνονταν στη γη
και γιατρεμό δεν είχεν η βαθιά πληγή.
Τούρκοι τον παραστέκουν και Ρωμιοί τον κλαιν
κι απάρθυνα κοράσια τον μοιρολογούν:
"Γιάννο μ' δεν είχες μάνα, μάνα κι αδερφή
δεν είχες και γυναίκα για να σ' έκλαιγεν;"
"Θαρρώ πως είχα μάνα, μάνα κι αδερφή
κι η δόλια μου η γυναίκα νά την πό 'ρχεται.
με δυο μαύρα λιθάρια στηθοδέρνοντας"
"Γιάννο μου, δε σου το είπα, δε σ' αρμήνευα,
με χίλιους μην τα βάνεις και μην πολεμάς;"
"Σώπα καλέ γυναίκα και ντροπιάζεις με.
Εγώ είμαι ο αντρωμένος τ' Ανδρόνικου ο γιος,
που τρέμει ο κόσμος όλος κι όλες τα χωριά
και τρέμουν τρεις πασάδες που πολέμαγα.
Δεν ήσαν μήτε πέντε μήτε δεκοχτώ
εφτά χιλιάδες ήσαν κι εγώ αμοναχός.
Κι απ' τις εφτά χιλιάδες, ένας γλίτωσε,
που 'χε λαγού πιλάλα, δράκου δύναμη,
και της αγριολαφίνας τα πηδήματα.
Στα νέφια νέφια πάει, στα νέφια περπατεί,
στον ουρανό πετούσε, στ' άστρη εχάνονταν.
Μια σαϊτιά μου παίζει μέσα στην καρδιά
τη δύναμη μού κόβει κι όλη την αντρεία"

Σημείωση: Ο τίτλος του άρθρου αυτού είναι εμπνευσμένος από μια προσωπική ιστορία που μου παρέδωσε ο δάσκαλός μου Χρόνης Αηδονίδης, από τα παιδικά του χρόνια, όπου, κάθε φορά που έκανε αταξίες, η γιαγιά του τον μάλωνε μ' αυτά τα λόγια: "Κάτσε καλά γιατί θα γίνεις τραγούδι"...

ΝΕΚΤΑΡΙΑ ΚΑΡΑΝΤΖΗ

2005

Ενδεικτική Βιβλιογραφία:

1. Ν. Πολίτη, “Δημοτικά Τραγούδια”, εκδ. Γράμματα
2. Ν. Πολίτη, “Παραδόσεις” τ. Β, εκδ. Γράμματα
3. Γ. Παχτίκου “260 Δημώδη Ελληνικά Άσματα” (Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών, Βιβλιοθήκη Μαρασλη)
4. Claude Fauriel, “Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια” τ. Α΄, Β΄, έκδ. Πανεπιστημίου Κρήτης
5. S. Baud-Bonv, “Τραγούδια των Δωδεκανήσων”, τ. Α΄, Β΄, έκδ. Συλλόγου Προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων – Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Ρόδου
6. Ευαγγέλου Στάθη, “Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια”, εκδ. Σιδέρης

Πηγή: nektariakarantzi.blogspot.gr